

SITURILE DIN SECOLELE V-VII DE LA MOLEȘTI-IALOVENI (REPUBLICA MOLDOVA)

DE

ION TENTIUC

Introducere

Problemele privind populația din sud-estul Europei în secolele V-VII au acumulat o imensă literatură, continuând să atragă atenția cercetătorilor prin complexitatea fenomenelor și proceselor care au avut loc în această perioadă de timp. Valurile de populații nomade și seminomade, rupte din zonele lor tradiționale de locuire și pornite în căutare de noi pământuri și condiții mai propice de viață, au afectat stabilitatea locuitorilor din spațiul est-carpatic, determinându-i să-și caute adăpost în locurile mai ferite ale codrilor și munților sau să se retragă sub paza puternicului vecin – Imperiul Romano-Bizantin – la sud de Dunăre.

Cercetările din ultimile decenii, efectuate în așezările medievale timpurii, au permis să se constate existența în partea centrală a spațiului carpato-nistrean a unor așezări stabile, amplasate de cele mai multe ori pe locuri unde și anterior au existat forme de viață umană. Băștinașii își situau așezările în mijlocul unor pământuri fertile propice practicării agriculturii și creșterii animalelor, în apropierea unor întinse masive împădurite, care le ofereau și posibilități facile de procurare a lemnului și vânatului.

Dintre cele mai timpurii situri medievale, un interes aparte îl prezintă cele date în secolele V-VII e.n. În spațiul pruto-nistrean în prezent sunt cunoscute circa 66 monumente atribuite de către cercetători acestui interval cronologic de timp¹. În unele din ele au fost efectuate investigații arheologice metodice, de mai mare sau mai mică amploare.

O astfel de așezare a fost cercetată în anii 1989-1991 în preajma satului Molești, raionul Ialoveni, Republica Moldova. Aici, într-o succesiune cronologică îndelungată, s-a derulat viața mai multor generații de localnici, care au lăsat numeroase urme materiale în măsură să permită reconstituirea formelor de viață din perioada getică, secolele IV-III î.e.n. și II î.e.n., Sântana de Mureș-Cernjahov, evului mediu timpuriu, Hoarda de Aur și epoca statului medieval moldovenesc.

Consistența stratului cultural din așezări indică sedentarismul și statornicia comunităților umane, iar modul de amplasare a caselor în grupuri compacte sau șiruri, existența anumitor structuri social-economice ale populației. Prezența alături de locuințe a anexelor gospodărești și a complexelor meșteșugărești sugerează forma de organizare familială în cadrul obștii teritoriale, în care familia avea drept de proprietate asupra vetrelor de casă și a zonei imediat înconjurătoare, a vitelor și uneltelor casnice.

Numeroasele descoperiri ale unor piese de inventar, precum și ale instalațiilor speciale (cuptoare pentru arderea ceramicii, furnale pentru topirea minereului), vădesc existența unor preocupări speciale (meșteșuguri) pentru producerea obiectelor gospodărești.

Complexele medievale timpurii din așezarea Molești

Așezarea din secolele VI-VII este situată la poalele unui deal, astăzi împădurit, pe ambele părți ale drumului Molești-Cigărleni (r-nul Ialoveni). Este întretăiată de două râpi – Râpa Adâncă (Mare) și Râpa Nouă –, care, fiind în proces de eroziune, au afectat straturile culturale ale sitului.

Materialele din secolele menționate sunt reprezentate de două locuințe și de două gropi menajere.

¹ Gh. Postică, *Monumente arheologice din secolele V-VII în spațiul pruto-nistrian*, în *Thraco-Dacica*, XVII, 1996,

1-2, p. 202-214.

A. Complexe de locuire

Locuința 1 (fig. 1, 6). A fost descoperită în partea centrală a sitului, în secțiunea VI, la adâncimea de 60 cm. Avea forma rectangulară, cu laturile de 330 x 350 cm. Pereții erau verticali și aveau colțurile rotunjite. Locuința era orientată cu colțurile spre cele patru puncte cardinale. Groapa locuinței, săpată în pantă, era adâncită la 40 cm în partea de jos și la 60 cm în partea de sus a acesteia. Podeaua era orizontală, bine bătătorită. Pe mijlocul pereților de N-V și de S-E au fost descoperite câte o groapă de la stâlpii de susținere ai acoperișului. Acestea aveau forma circulară, cu diametrul de 25 cm și adâncimea de până la 34-35 cm.

În colțul de est al locuinței, la distanța de 30 cm de la peretele de S-E și la distanța de 60 cm de la peretele de NE, au fost descoperite resturile instalației de încălzit, reprezentată de un cuptor din lut. De la el s-a păstrat doar vatra de formă rectangulară cu dimensiunile de 64 x 78 cm, construită direct pe podeaua locuinței. Avea colțurile ușor rotunjite. Vatra a fost construită din lut bine amestecat, în compoziția căruia s-a adăugat mult nisip. Suprafața vetrei era orizontală, bine netezită și arsă până la adâncimea de 4-5 cm. Gura cuptorului era orientată spre V-S-V. Alături de vatră, pe ambele părți ale pereților cuptorului și în spatele acestuia, au fost găsite mai multe pietre de râu, fără urme de foc, utilizate în calitate de acumulator suplimentar de căldură pentru timp de iarnă. Lângă gura cuptorului au fost găsite câteva piese de dimensiuni mai mari, de la 20 x 15 x 10 până la 30 x 20 x 17 cm, utilizate în același scop, dar și pentru a regla tirajul cuptorului. Tot aici au fost găsite resturi de la pereții puternic arși ai cuptorului, distruși după abandonarea locuinței și fragmente de la o tigaie din lut.

În interiorul locuinței au fost descoperite două fusaiole din lut (fig. 2/2-3), un lustruitor din os (fig. 2/6) și un fragment de piatră de râșniță (fig. 1/2).

De asemenea, s-au găsit mai multe resturi ceramice provenind de la vase de tip oală-borcan, de dimensiuni mijlocii, lucrate cu mâna. Pasta din care au fost lucrate vasele este amestecată superficial, conține cioburi mărunțite, unele întrecând mărimea bobului de grâu. Arderea de proastă calitate, neuniformă, a dat exteriorului vaselor o culoare cărămizie cu pete cenușii sau chiar negre și a determinat ca în spărtură miezul să fie negricios. Pereții sunt groși, uneori întrecând un centimetru.

Din fragmentele ceramice descoperite în preajma instalației de încălzit a fost întregită o tigaie cu diametrul de 26,5 cm, cu marginile înălțate până la 3,5 cm. Marginile (pereții) se largesc în partea de sus. Buza rotunjită este executată foarte neglijent, tipsia în întregime fiind modelată destul de neîngrijit. Pasta conține cioburi pisate în compoziție. Arderea este neuniformă și de culoare cărămizie (fig. 2/1).

Un interes deosebit îl prezintă vasul lucrat la roata cu turație medie, care se deosebește ca formă, structura morfologică a pastei și ornamentică, de celelalte. El este modelat din pastă fină, bine prelucrată, care conține nisip cernut și particule de mică. Arderea neoxidantă i-a conferit o culoare cenușie închisă. Vasul are corpul bombat și buza răsfrântă în afară. Buza este despărțită de corp printr-o canelură, trasată pe ceea ce ar trebui să fie gâtul recipientului. Pe suprafață pot fi desluite linii lustruite verticale abia sesizabile. Fundul este plat. Înălțimea vasului este de 22,5 cm, diametrul maxim, plasat pe mijlocul înălțimii vasului, este de 25,6 cm, diametrul la nivelul buzei – 18,5 cm, diametrul fundului – 12,5 cm. Pereții vasului sunt groși de 0,7 cm (fig. 3/1). Vasele de acest tip sunt datate în general în secolele VI-VII.

Această categorie ceramică găsește analogii apropiate la Seliște² și Hansca³, așezări datate în secolele V-VII. Aici au fost găsite fragmente ceramice și recipiente, care apar atât în stratul cultural, cât și în complexe închise, împreună cu vase modelate cu mâna.

Locuința 2 (fig. 1/5). A fost descoperită în partea centrală a sitului, la distanța de circa 4 m vest de L1, la adâncimea de 70 cm. Avea forma rectangulară, cu laturile de 300 x 340 cm. Pereții săpați în lut erau verticali și aveau colțurile rotunjite. Locuința era orientată cu colțurile spre cele patru puncte cardinale. Groapa locuinței, săpată în pantă, era adâncită la 40 cm în partea de jos și la 60 cm în partea de sus a acesteia. Podeaua era orizontală, bine bătătorită. Pe mijlocul pereților de N-V și de S-E au fost descoperite câte o groapă de la stâlpii de susținere ai acoperișului. Groapa de pe mijlocul peretelui de S-E avea diametrul de 20 cm și adâncimea de 25 cm, groapa de lângă peretele de N-V respectiv - 20 și 40 cm. În colțul de nord al locuinței a fost descoperită o groapă menajeră cu diametrul de 60 cm, adâncită până la 20 cm sub nivelul podelei.

² I. A. Rafalovič, *Slavjane VI-IX vekov v Moldavii*, Chișinău, 1972, p. 126-129.

³ Idem, *Issledovanija ranneslovjanskich poselenij v Mol-*

davii, în *AIM (1970-1971)*, Chișinău, 1973, p. 151; N. P. Telnov, T. F. Reaboj, *Novye dannye o ranneslavjanskom poselenii us. Gansk*, în *AISDP.M*, Chișinău, 1985, p. 107-109, fig. 2.

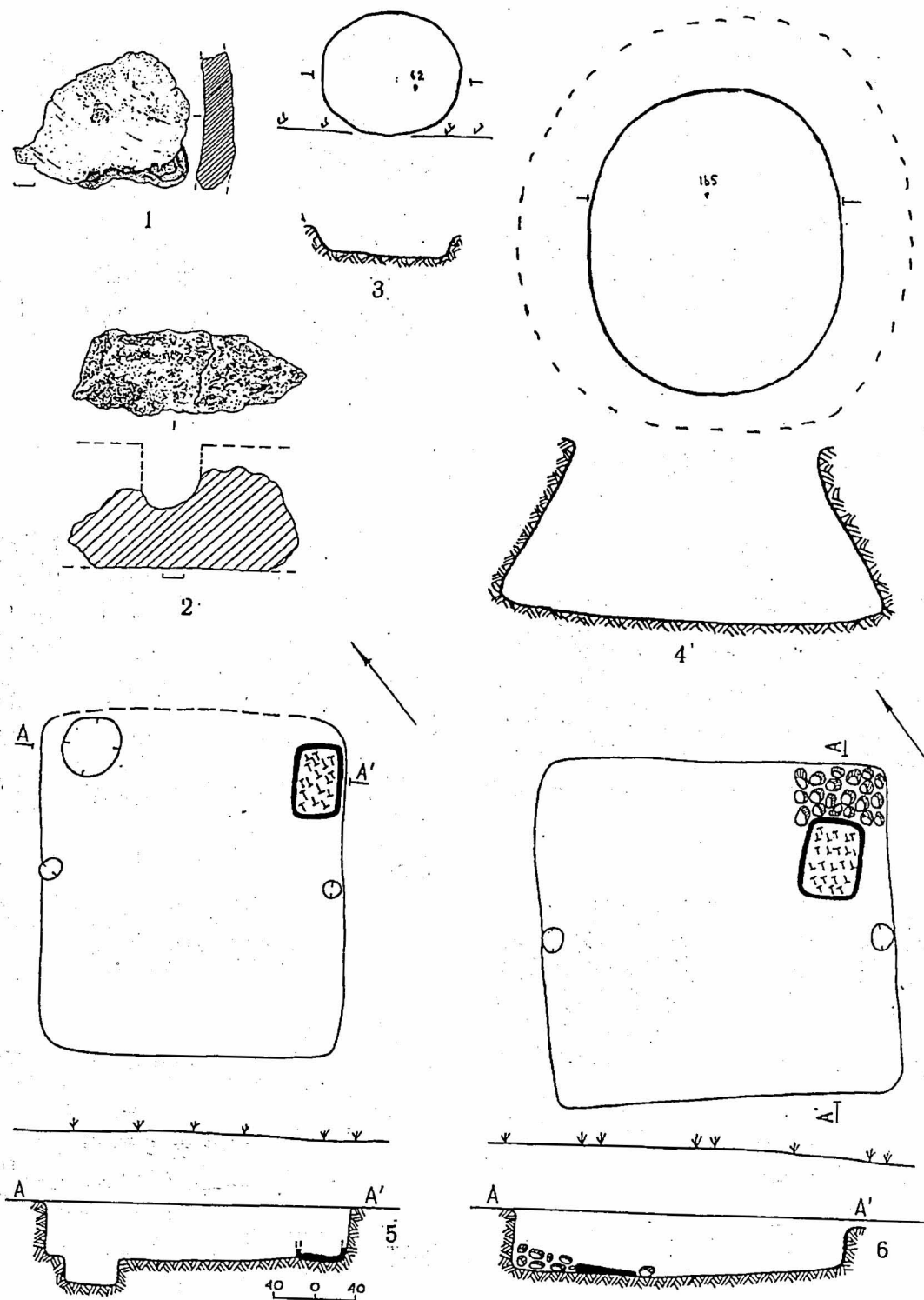

Fig. 1. Locuințe (5-6), gropi menajere (3-4), piatră de rășniță (2) și ceramică din așezarea Molești. 1-2 - din L1.

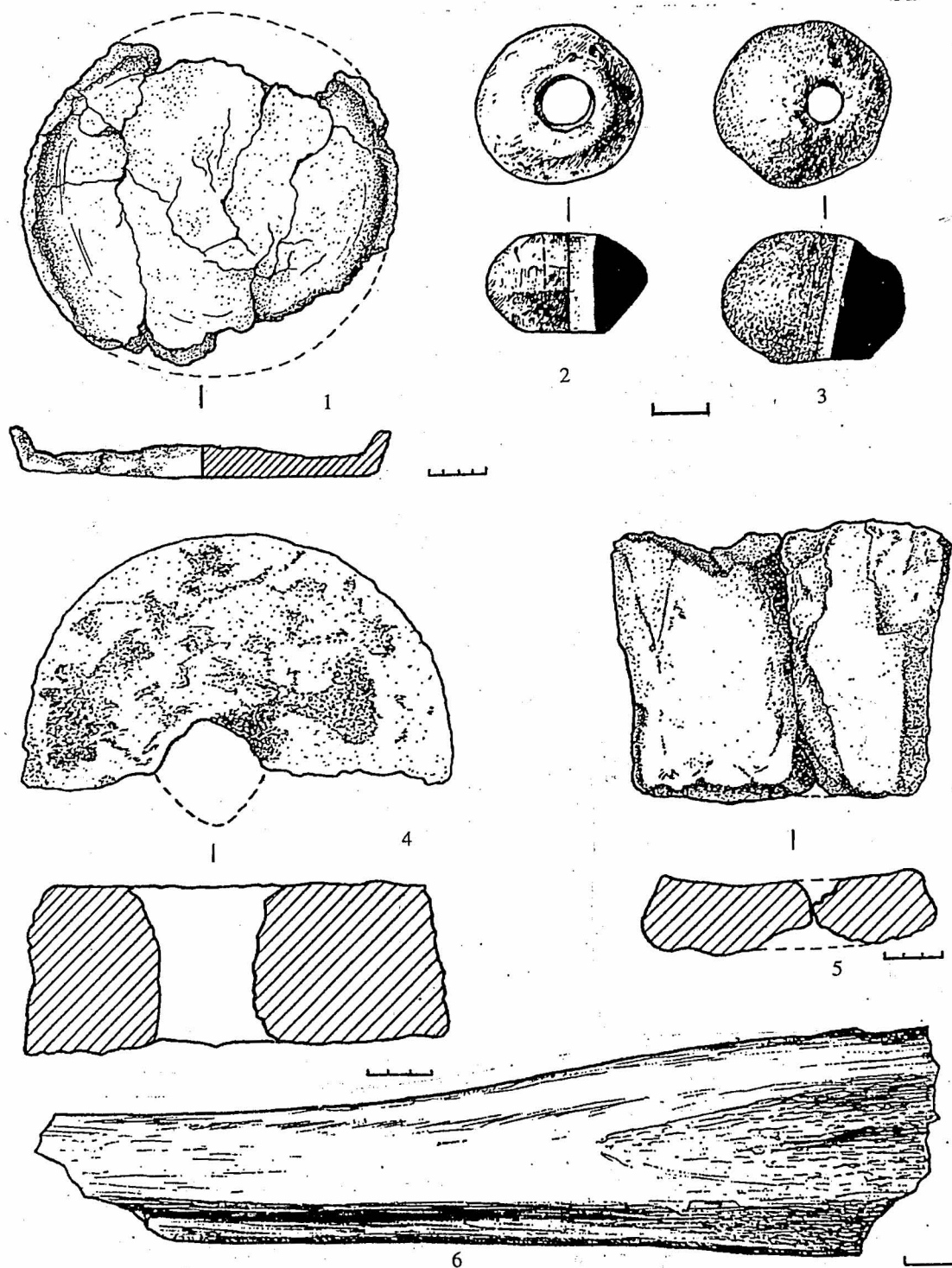

Fig. 2. Tipsie (1), fusairole (2-3), piatră abrazivă (4), fragment de piatră de rășniță (5) și lustruitor din os (6) din așezarea Molești.

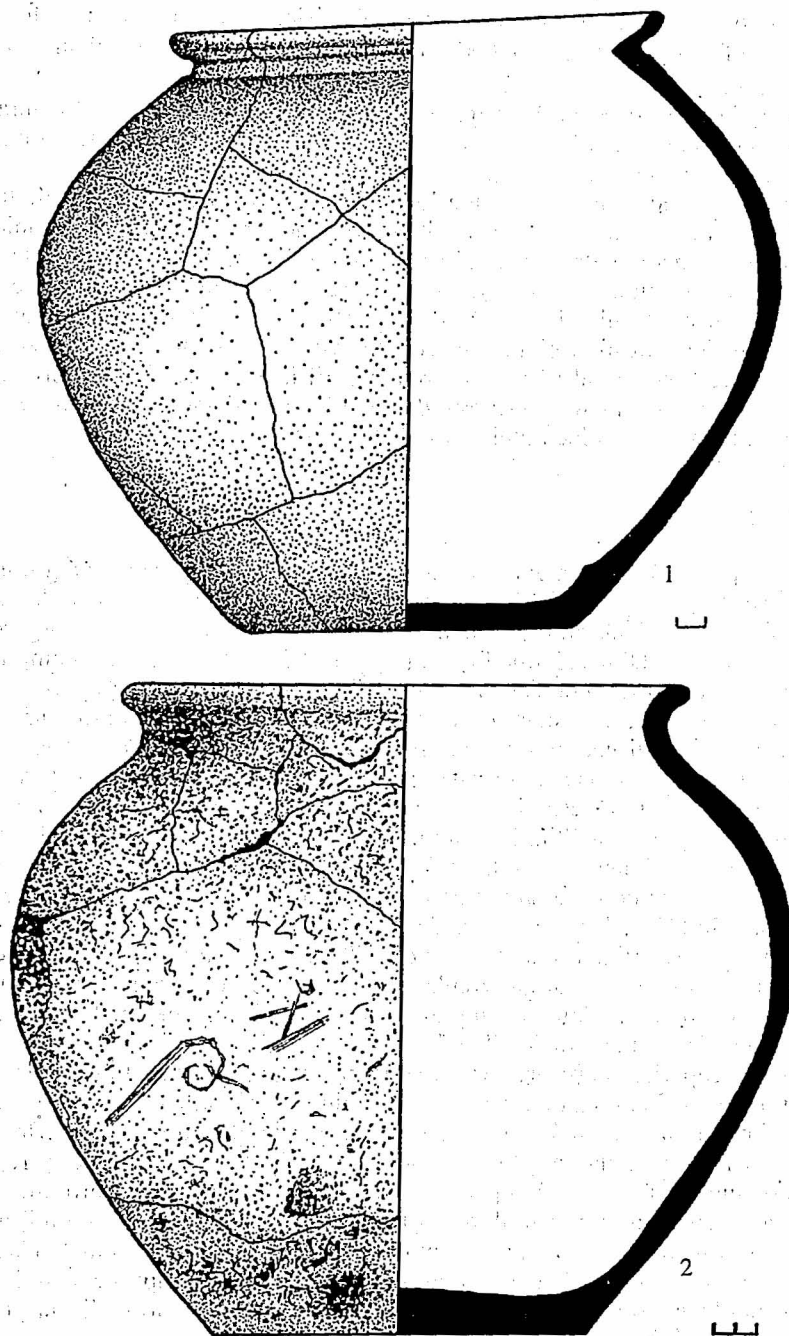

Fig. 3. Vase ceramice lucrate la roată (1) și cu mână (2) din așezarea Molești. 1 - din L1; 2 - din Gr. 1.

În colțul de est al locuinței au fost descoperite resturile instalației de încălzit, reprezentată de un cuptor din lut. De la aceasta s-a păstrat vatra de formă rectangulară cu dimensiunile de 54 x 74 cm, construită direct pe podeaua locuinței și baza pereților. Avea colțurile ușor rotunjite. Vatra a fost alcătuită din lut bine amestecat, în compoziția căruia s-a adăugat mult nisip. Suprafața ei era orizontală, bine netezită și arsă până la adâncimea

de 7 cm. Gura cuptorului era orientată spre V-S-V. Pereții cuptorului, păstrați până la înălțimea de 5-7 cm, erau puternic arși, fiind construiți din lut în amestec cu mult nisip. Alături de vatră au fost găsite mai multe pietre de râu, fără urme de foc, utilizate în calitate de acumulator de căldură. Tot aici au fost găsite resturile de la pereții și bolta cuptorului.

În interiorul locuinței au fost descoperite fragmente de pietre de râșniță și o piatră abrazivă. Ultima avea diametrul de 20 cm și grosimea de 8,5 cm. Era prevăzută cu gaură mediană de formă rectangulară, cu dimensiunile laturilor de circa 4,6 cm (fig. 2/4-5).

Fragmentele ceramice descoperite pe podeaua locuinței erau modelate cu mâna dintr-o pastă având în compoziție cioburi pisate, uneori asociate cu o cantitate mică de microprundișuri. Tehnica prelucrării este destul de neîngrijită, arderea incompletă și neuniformă. Ca rezultat al arderii de proastă calitate, suprafața exterioară a vaselor a căpătat o culoare brun-roșcată sau brun-cenușie cu miezul negricios. Din fragmentele ceramice descoperite pe podeaua locuinței a fost întregit (grafic) un vas de tip oală-borcan. Este modelat din pastă care conține ca ingrediente nisip și cioburi pisate. Aceasta are corpul alungit, buza îndoită în afară și tăiată oblic, umerii ușor arcuiți și fundul îngust. În urma arderii incomplete și neuniforme, vasul a căpătat o culoare cărămizie cu pete negre. Diametrul gurii este de circa 28 cm, diametrul maxim de aproximativ 35 cm (fig. 4/2). Ceramica permite încadrarea locuinței în secolele VI-VII.

B. Gropi menajere

În procesul investigațiilor în așezarea din secolele V-VII au fost descoperite două gropi menajere.

Groapa 1 (fig. 1/4). A fost descoperită în partea de est a așezării, la adâncimea de 75 cm de la nivelul actual de călcare. Are formă circulară, cu dimensiunile de 125 x 155 cm. Pereții se largesc în partea de jos. Adâncimea gropii este de 165 cm. Dimensiunile fundului gropii – de 190 x 212 cm. În umplutură au fost găsite oase de animale și fragmente ceramice modelate cu mâna. Din ele a fost întregit un vas de tip oală-borcan. Este modelat din pastă prost frământată, care conține mult nisip și cioburi pisate, dintre care unele au mărimea bobului de porumb. În urma arderii neuniforme suprafața a căpătat o culoare cărămizie cu pete negricioase. Structura pereților este destul de compactă. Aceasta are capul bombat, ce amintește forma vasului lucrat la roată din locuința L1. Buza rotunjită este îndoită în afară. Umerii sunt bombați. Diametrul maxim este amplasat puțin mai sus de mijlocul înălțimii vasului. Diametrul exterior la nivelul buzei este de 28 cm, diametrul maxim de circa 38 cm, diametrul fundului de 18 cm. Pe suprafața exterioară a peretelui vasului, mai jos de mijlocul înălțimii, au fost aplicate două semne alfabetiforme, zgâriate după ardere. Unul din ele pare să amintească semnul "p", iar altul litera "N" (fig. 3/2). Ceramica datează groapa în secolele VI-VII.

Groapa 2 (fig. 13). A fost descoperită la distanța de 650 cm spre S-E de L 55, la adâncimea de 50 cm de la nivelul actual de călcare. În plan are formă circulară cu diametrul de 60 cm. Pereții sunt verticali, fundul plat. Adâncimea gropii nu întrece 15 cm. În umplutură și pe fundul gropii au fost descoperite fragmente ceramice modelate cu mâna, datate în secolele VI-VII.

Dintre materialele descoperite în așezare care prezintă interes, menționăm fibula găsită în stratul cultural al sitului de la Molești. Este confecționată dintr-un fir de secțiune rotundă. Acul lipsește. Corpul este puternic arcuit. Pe locul de maximă arcuire, corpul fibulei este aplatizat, ajurat și ornamentat. Ornamentul reprezintă linii incizate, care, în partea centrală, alcătuiesc două romburi alăturate. Liniile care formează laturile exterioare ale romburilor sunt prelungite într-o parte și în alta, pe toată suprafața porțiunii ajurate. Între aceste linii, de o parte și alta a ornamentului central, au fost incizate două linii scurte. Pe mijlocul romburilor s-a executat câte o incizie în formă de punct. Pe toată suprafața corpului fibulei, pe ambele părți ale ornamentului central, sunt incizate linii aplicate perpendicular axului piesei, organizate în grupuri câte trei, aplicate la distanțe egale. Portagrafa de formă triunghiulară, cu baza triunghiului în interior, este realizată prin îndoire laterală. Piciorul scurt se termină cu un butonaș mic (fig. 4/1).

Nu cunoaștem nici un exemplar perfect analog. Cu toate acestea, luând în considerație anumite criterii de realizare a piesei (arcuire extremă, piciorul scurt și portagrafa lungă, și, mai ales, butonașul de la capătul piciorului), ea poate fi cuprinsă în una din subgrupele fibulelor-ârbaletă, care au fost incluse de Mechthild Schulze-Dörlamm în grupa Viminacium⁴. În necropola romano-bizantină a orașului omonim au fost descoperite cinci perechi de astfel de fibule. Totodată, menționăm că astfel de fibule au fost găsite și la Iatrus

⁴ M. Schulze-Dörlamm, *Römanisch oder germanisch? und'6. Jhr. n.Chr. aus den Gebieten westlich des Rheins und südlich der Donau*, în *Jahrb RGZM*, 33, Mainz, 1986, p. 593-720.

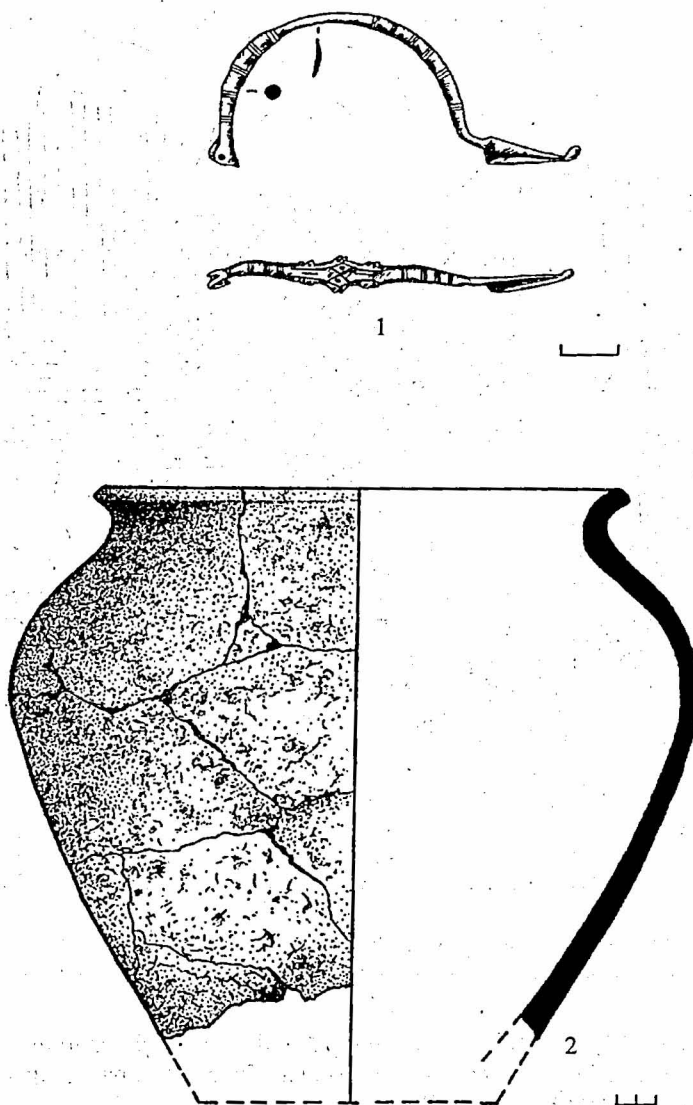

Fig. 4. Fibulă din bronz (1) și vas lucrat cu mâna (2) din așezarea Molești. 1 - din strat; 2 - din L2.

în straturile care fac parte din faza B și până în faza D, adică din ultimul sfert al secolului al IV-lea și până în epoca lui Iustinian⁵. Cele mai târzii exemplare de acest fel pot fi considerate piesele din necropola longobardă timpurie de la Viena⁶ (Schulze) precum și fibulele găsite în cimitirul gepidic de la Jakovo-Kormadin din Serbia⁷. În ambele cazuri acestea datează de la începutul secolului al VI-lea. O datare atât de târzie a fibulelor-arbaletă cu butonaș la capătul piciorului este susținută de asocierea unei piese de tip Viminacium cu piese de centură și cu o monedă de bronz de la Iustinian, descoperite într-un mormânt de războinic de la Tzebel'da, în Abhazia⁸. Tot în zona caucaziană, la Mokraja Balka, lângă Kislovodsk, o astfel de

⁵ G. Gomolka-Fuchs, *Die Kleinfunde vom 4. bis 6. Jh. aus Iatrus*, în *Iatrus-Krivina. Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau*, Band 2, Berlin, 1982, p. 149-174.

⁶ M. Schulze-Dörrlamm, *op. cit.*, p. 593-720.

⁷ D. Dimitrievič, *Gepidska nekropola "Kormadin" kod Jakova*, în *RAD-Voivodanskih Muzeja*, 9, 1960, p. 550.

⁸ Iu. N. Voronov, V. A. Jušin, *Pogrebenie VII v.n.e. iz s. Tzebelida v Abkhazii*, în *KSIA*, 128, 1971, p. 100-105, fig. 42/20.

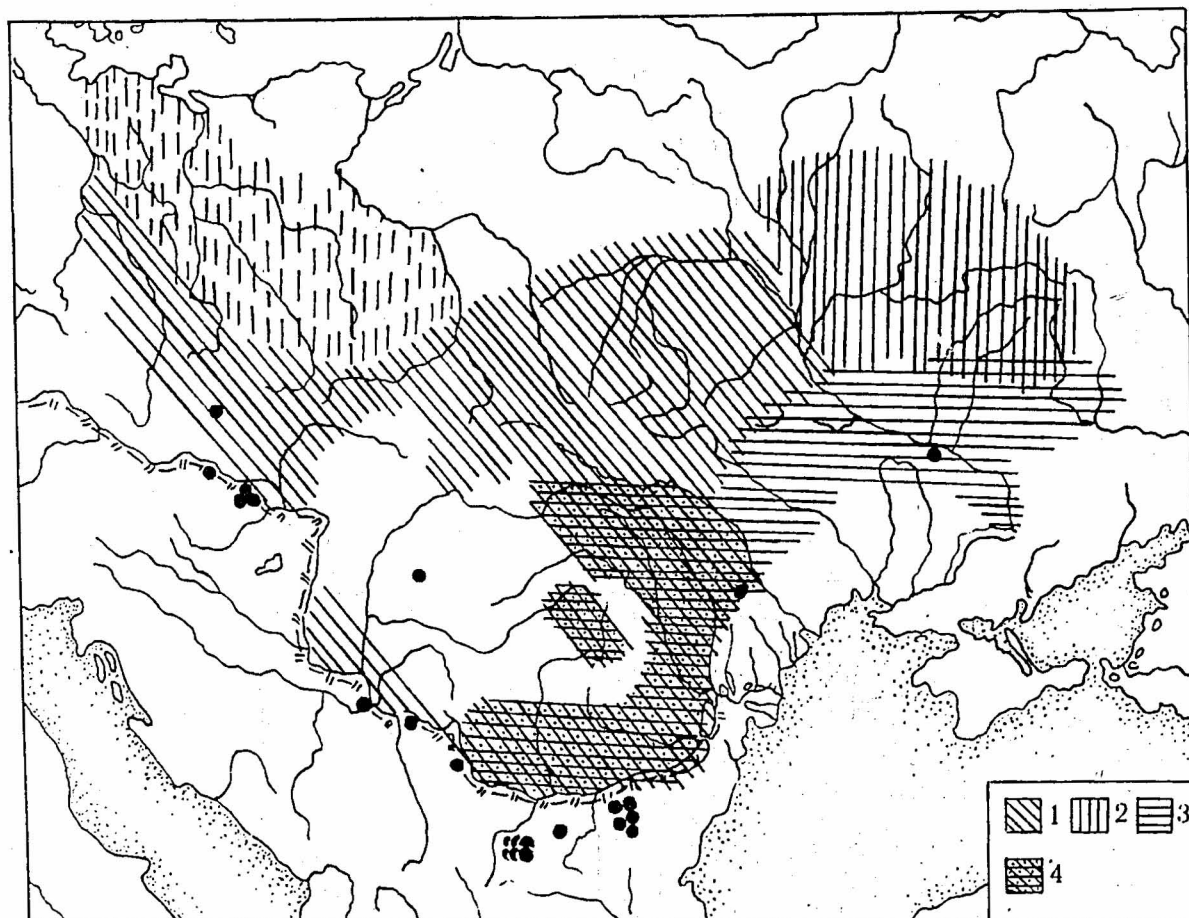

Fig. 5. Harta răspândirii culturilor medievale timpurii (după V. Baran, 1995) și a fibulelor de tip Viminiacum (după M. Schulze-Dörrlamm, 1986) cu unele completări și corectări. 1 – cultura Praga; 2 – cultura Kolocin; 3 – cultura Penkovka; 4 – cultura Costișă-Botoșana-Hansa și Ipotești-Cândești-Ciurelu.

fibulă apare în catacomba 122, găsită împreună cu plăci de curea și cataramă decorate cu caboșoane, asemănătoare ca formă cu plăcile de curea ajurate, asociate în catacomba 1, din aceeași necropolă, cu o monedă de argint de la regele sasanid Kavad I (488-531)⁹.

În opinia cercetătorilor, moda ornamentării capătului piciorului cu butonaș, atât de caracteristică tipului Viminiacum, provine, după cât se pare, din zona caucaziană, unde se poate data, cel mai devreme, în cea de-a doua treime a secolului al V-lea. M. Schulze-Dörrlamm crede că purtătorii fibulelor de tip Viminiacum, ce apar frecvent în castele romano-bizantine timpurii de la Dunărea de Jos¹⁰, erau soldați ai armatei bizantine strămutați din Caucaz la Dunăre sau invers. Cât privește diapazonul superior de datare al acestor piese, el nu întrece, după cum am menționat, primele decenii ale secolului VI, fapt confirmat și de situația din necropola de la Rakovčani, din Bosnia¹¹.

⁹ A. P. Runich, *Dva bogatych rannesrednevekovykh pogrebeniya iz Kislôvodskoj Kotloviny*, în SA, 1, 1977, p. 248-257.

¹⁰ A. Haralambieva, G. Atanasov, *Fibuli at V-VI v. v. Šumenkija muzei*, în *Izvestia na narodnija muzej Varna*, 27/42, 1991, p. 46-63; A. Haralambieva, *Fibuli at V v. at Severoiztočna Bălgaria*, în *Arheologia-Sofia*, 1, 1991, p. 33-38; K. Kojcheva, A. Haralambieva, *Fibuli ot Istoričeskija Muzeja v Gabrovo (III-VII) vek*, în *Godišnik na Muzeita ot Severna Bălgaria*, 19, 1993, p. 57-72.

¹¹ N. Miletić, *Ranosrednevekovna nekropola u Rakovčanina kod Prijedora*, în *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovne u Sarajevu*, 25, 1970, p. 119-177; idem, *Das frühmittelalterliche Gräberfeld in Rakovčani bei Prijedor*, în *Wissenschaftliche Mitteilungen des bosnisch-herzegowinischen Lands-museums*, 5, 1975, p. 117-243.

În opinia lui F. Curta fibula de la Molești ar trebui plasată mai degrabă în jurul anului 500¹². Această datare nu trebuie să surprindă dacă ținem seama de oglinda de tip Chmi-Brigetio, descoperită la Hansca și datată de Joachim Werner în prima jumătate a secolului al V-lea¹³. O situație identică cu cea de la Molești, unde fibula a fost descoperită în afara unui complex închis, apare la Penkovka (Lug II), unde o piesă asemănătoare a fost descoperită lângă o locuință (L 3)¹⁴. Două fibule-arbaletă, de tip Praga (tip înrudit cu Viminacium), au fost descoperite în așezarea de la Kodyn, de lângă Cernăuți¹⁵.

Considerații privind unele categorii ceramice medievale timpurii

Analiza comparativă a categoriilor ceramice din așezările medievale timpurii din partea centrală a spațiului pruto-nistean, descoperite împreună cu fragmente de amfore și vase bizantine, modelate la roată, permite să se suprapună existența unor orizonturi cronologice distincte, care se încadrează în secolele V-VI și VI-VII.

Un fenomen interesant a fost înregistrat în așezarea de la Seliște. Aici, în locuințele L1, L2 și L5, împreună cu ceramica medievală timpurie, modelată cu mâna, au fost descoperite fragmente de amfore bizantine, ceramică roșie bizantină, dar și amfore romane târzii și ceramică de tip Sântana de Mureș-Cernjachov.

Descoperirea ceramicii de tip Sântana de Mureș-Cernjachov și a amforelor romane târzii în complexe închise medievale timpurii, alături de amfore și ceramică roșie de factură bizantină timpurie, pare într-un fel improprie. Menționăm însă că acesta nu este un caz singular în așezările medievale timpurii. O situație identică a fost întâlnită la Hansca¹⁶, Dănceni¹⁷ și Speia-Hișcovo¹⁸, în așezările medievale timpurii din partea centrală a spațiului pruto-nistean, dar și la Rașcov¹⁹, Kodin²⁰ și Sokol²¹ din Bucovina, unde acestea au fost cercetate și bine documentate arheologic. Totodată este necesar să atragem atenția că ceramica modelată la roată, descoperită în locuințele medievale tipurii menționate din Bucovina de nord, face parte din complexul culturii tumulilor carpatici pe care unii cercetători o atribuiau dacilor târzii²². Faza finală a acestei culturi poate fi încadrată sigur în secolul al V-lea²³. Unii cercetători cred că ceramica de tip Sântana de Mureș-Cernjachov a nimerit în complexele medievale timpurii întâmplător, fără ca între ele să existe o anumită relație cronologică. Pe de altă parte, unii specialiști nu exclud posibilitatea supraviețuirii unor enclave cernjachoviene și în secolul al V-lea.

Astfel, spre exemplu, în așezarea de la Seliște, după noi, pot fi identificate două straturi culturale timpurii. În primul orizont pot fi încadrate locuințele L1, L2, L3, L5 și L7, în cel de-al doilea, locuințele L4, L6, L8, L9, L12, L13 și L16. În interiorul complexelor de locuire din primul orizont, pe lângă ceramica modelată cu mâna din secolele VI-VII, au fost descoperite fragmente ceramice de tip Sântana de Mureș-Cernjachov și fragmente de amfore romane, dar și amfore bizantine timpurii și ceramică de culoare roșie de factură bizantină²⁴.

¹² F. Curta, Rezumatul tezei de doctorat la Western Michigan University, Kalamazoo, 1998.

¹³ J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila Reiches*, München, 1956, p. 18-22.

¹⁴ T. D. Berezovec, *Poselenija uličej na r. Tjasmine*, în *MIA*, 108, 1963, p. 145-208.

¹⁵ I. P. Rusanova, B. A. Timoșciuk, *Kodyn - slovanske poselenija V-VII v.v na r. Prut*, Moscova, 1984, p. 22, fig. 19.

¹⁶ I. A. Rafalovič, *Poselenia VI-VII vv. us. Hanska*, în *KSIA*, 113, 1968, p. 100; Gh. Postică, N. P. Telnov, *Rannesrednevekovoe poselenie Hansca "la Matcă"*, în *AIM*, 1991, p. 145-146.

¹⁷ I. A. Rafalovič, N. V. Goltzeva, *Rannoslavjanskoe poselenia V-VII v.v Danceny I*, în *AIM (1974-1976)*, Chișinău, 1981, p. 127, 136-137, 139-140.

¹⁸ Gh. Postică, *op. cit.*, p. 265-269.

¹⁹ V. D. Baran, *Slojenie slavjanskoi rannesrednevekovy kul'tury i problema rasselenia slavjan*, în *Slavjane na Dnestre i Dunae*, Kiev, 1983, p. 5-48; idem, *Slavjanski rannioseredniivčni*

kul'turi ta icni pidosnovi, în *Materiali i doslidžennja z archeologii Prikarpatja i Volini*, Livir, 6, 1995, p. 191-204.

²⁰ I. P. Rusanova, B. A. Timoșciuk, *op. cit.*, p. 22-28.

²¹ L. V. Vakulenko, D. M. Prichodniuk, *Roli černjachovskog kul'tury v formirovanii rannesrednevekovych drevnostei Srednevo Podnestrovja*, în *KSIA*, 178, 1984, p. 44-48.

²² M. Iu. Smiško, *Karpatiski kurgany perșoi polovini I tisjačolittja*, Kiiiv (Kiev), 1960, p. 129-152; E. A. Symonovič, *Kul'tura karpatckich Kurganov i ee roli v etnogeneze slavjan*, în *Istorijska, kul'tura etnografija i fol'klor slavjanskich narodov: VIII meždunarodnyi siezd slavistov. Doklady sovetsoj delegatzii*, Moskva, 1978, p. 197-209; L. N. Vakulenko, *Pamijatki pidgirija ukrainskich Karpat perșoi polovini I tisjačolittja n.e.*, Kiiiv (Kiev), 1997, p. 72-89.

²³ I. P. Rusanova, *Kul'tura karpatisk Kurganov, în Slovjan i ich sosedi v konce I tysjačelattja d.n.e. - pervyi polovine I tysjačelattja n.e.*, Archeologia SSSR, Moscova, 1993, p. 176-178.

²⁴ I. A. Rafalovič, *op. cit.*, 1972, p. 130-137, 139-140.

Pentru noi, un interes deosebit prezintă faptul descoperirii la Molești (L1), dar și la Hansca (L14, L15, L20, L22, L24) și la Seliște (L2, L4), a ceramicii, numită impropriu, de "tip Pastyrsk", găsită în locuințe - complexe închise (L2), în care ea apare împreună cu ceramica lucrată cu mâna, din secolele VI-VII, dar și cu ceramică de culoare roșie de factură bizantină²⁵. Ultima, la rândul ei, a fost găsită, după cum am menționat, în locuințe în asociație cu fragmente de amfore bizantine decorate cu striuri și acoperită cu angobă, date sigure la Dinogetia²⁶ și Histria²⁷ în secolul al VI-lea. La Hansca, în L14, în care a fost găsită ceramică "tip Pastyrsk", a fost descoperită și o fibulă²⁸. J. Werner include acest fel de fibule în tipul I-H, *Pergam-Tei* și le datează în secolul al VII-lea²⁹. În opinia lui D. Gh. Teodor acest tip de fibule datează de la începutul secolului al VII-lea, fiind probabil utilizate inclusiv în al treilea sfert al acestui secol³⁰. Menționăm că un fragment de fibulă a fost descoperit și în L5 la Seliște, în care, în afară de ceramica lucrată cu mâna din secolele V-VII, au fost descoperite fragmente de amfore romane și ceramică roșie de tip bizantin. Lipsa unor analogii directe nu permite încadrarea cronologică exactă a acesteia, care, în opinia lui I. Rafalovici, ar putea fi datată nu mai târziu de sfârșitul secolului al VII-lea³¹.

Totodată, menționăm că ceramica la roată, de culoare roșie, ornamentată cu linii separate sau benzi de linii orizontale sau ondulate incizate, de felul celei descoperite în stratul cultural și în unele locuințe de la Seliște (L2 și L5), este cunoscută în centrele romano-bizantine de la Dunărea de Jos, unde aceasta, ca și amforele descoperite, nu poate apărea mai târziu de începutul secolului al VII-lea, când cetățile de aici au fost supuse unui devastator incendiu.

În zona de stepă nord-pontică ceramica numită de tip Pastyrsk este datată în a doua jumătate a secolului al VII-lea³². Acest lucru a fost demonstrat și de analizele de compoziție a materialului ceramic, care au arătat că lutul vaselor de la Stecyvka este același cu cel al vaselor găsite la Kancyrka pe Niprul inferior. În opinia lui A. T. Smilenko și M. Ju. Brajčevskij, ceramica de tip Pastyrsk s-a răspândit în special în a doua jumătate a secolului VI³³.

Încercarea lui M. I. Artamonov³⁴ de a atribui seria de așezări cu materiale de acest tip tiurcilor bulgaro-kutriguri sau alano-bulgarilor a fost combătută argumentat de către P. N. Tretjakov³⁵.

La Hansca, ceramica modelată la roată, descoperită în locuințele 14, 15, 20 și 22, la care face referire I. Rafalovici³⁶, atribuind-o secolului VII și, eventual, mai timpuriu, s-a dovedit a fi eterogenă din punct de vedere cronologic. Doar materialele din L14, unde a fost descoperită și amintita fibulă digitală, datată în secolul VII și cele din L20, au fost confirmate din punct de vedere al datării (ultima locuință este încadrată de Gh. Postică în secolul VIII)³⁷.

Complexele meșteșugărești pentru confecționarea ceramicii de "tip Pastyrsk" au fost descoperite la Kancyrka³⁸. În opinia lui P. N. Tretjakov, ceramica cenușie lustruită poate fi legată nu de populația alano-bulgară din stepele nord-pontice, ci de tradițiile orașelor antice din arealul nord-pontic³⁹. Se pare că există o anumită relație între ceramica de "tip Pastyrsk" din Moldova cu cea din același timp din alte regiuni, dar și cu

²⁵ *Ibidem*, p. 131-134.

²⁶ I. Barnea, *L'incendie de la cité Dinogetia au VIe siècle*, în *Dacia*, N. S., X, 1966, fig. 12, 13.

²⁷ *Histria. Monografie arheologică*, I, București, 1954, p. 455-458, fig. 383-384.

²⁸ I. A. Rafalovič, *op. cit.*, în *KSIA*, 113, 1968, p. 97, fig. 29/2.

²⁹ J. Werner, *Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts*, în *Reinecke Festschrift*, Mainz, 1950, p. 154, pl. 30/40.

³⁰ D. Gh. Teodor, *Fibule "digitate" din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în *ArkMold*, XV, 1992, p. 130.

³¹ I. A. Rafalovič, *op. cit.*, 1972, p. 137, fig. 10/14.

³² M. Ju. Brajovski, *Raboti na Pastyrskom gorodišče v 1949 g.*, în *KSIIKM*, 36, 1951, p. 19-22; V. P. Petrov, *Stecovka, poselenie tratei četverti I tysačetijsja n.e.*, în *MIA*, 108, 1963, p. 209-233.

³³ A. T. Smilenko, M. Ju. Brajovski, *Černjachovskoe poselenie v sele Lesiki bliz gorodo Čerkassy*, în *Istorija i arheologija jugo-zapadnyh oblastei SSR načalo nošej ery*, Moscova, 1967, p. 60.

³⁴ M. I. Artamonov, *Etničeskata pridinadleznost i istoričeskoto značenie na pastirskata kul'tura*, în *Arheologja-Sofia*, 3, 1969, p. 1-8.

³⁵ N. P. Tretjakov, *Čto takoe "pastyrskaja kul'tura ?"*, în *SA*, 4, 1974, p. 102-103.

³⁶ I. A. Rafalovič, *op. cit.*, p. 36, 147, 153-156.

³⁷ Gh. Postică, *Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu (studiu arheologic pe baza ceramicii de la Hansca)*, Chișinău, 1994, fig. 43.

³⁸ A. T. Brajčeskaja, *Rozkopki gončiarcikogo gorna v babrli Kanzirivka v 1955*, în *Arheologja-Kiev*, XIII, 1961, p. 114-118; A. T. Smilenko, *Slovijani ta ich susidi v stepovomu Podniprovi (II-XIII st)*, Kiev, 1975, p. 118-140.

³⁹ P. N. Tretjakov, *Po sledom drevnyh slovjanskich plemen*, Leningrad, 1982, p. 117.

cea de tip Saltovo, relație care, în opinia noastră, este de ordin cronologic. Totodată, menționăm că ceramica lustruită descoperită la Molești, Hansca și Seliște se deosebește de cea Saltovo prin lipsa ornamentului lustruit în formă de rețea.

Ceramica lucrată la roată (amforele și ceramica roșie bizantină, dar și cea lustruită) din așezările din secolele V-VI din Moldova apare aici ca articol de import din anumite centre bizantine. Aceste centre existau atât la Dunărea de Jos, cât și în Crimeea. Inițial aceasta era importată din zonele menționate, pentru ca mai târziu, posibil, după secolul al VI-lea, anumiți meșteri din aceste centre să fie atrași în activitatea de confecționare a ceramicii fine lustruite pentru aristocrația locală din stepele nord-pontice. În acest context credem plauzibilă ipoteza despre răspândirea ceramicii cenușii în regiunile nord-dunărene și din centrele romano-bizantine de la Dunărea de Jos. Pentru perioada timpurie, apariția acesteia nu poate fi plasată mai târziu de începutul secolului al VII-lea, când majoritatea orașelor și cetăților de la Dunărea de Jos sunt distruse și practic își încetează existența. Posibil ca apariția unor centre de confecționare a ceramicii cenușii lustruite în regiunea Niprului inferior se datorează transferării meșterilor (prizonieri) de la Dunăre, sau din centrele bizantine din Crimeea, în zonele de stepă nord-pontice, fapt care a și determinat perpetuarea acestei categorii ceramice în regiunile menționate și după a doua jumătate a secolului al VII-lea, poate chiar începutul celui următor.

Concluzii

Secolul V, o adevărată *tabula rasa* a arheologiei post-antice pentru anumite zone din sud-estul Europei, treptat, în dependență de amploarea investigațiilor arheologice, începe să prindă contur și conținut. Teza despre lipsa oricăror legături culturale, etnice și demografice între culturile arheologice de până în secolul al V-lea și cele din secolele următoare⁴⁰ nu s-a confirmat însă în toată plinătatea ei⁴¹. Invazia pustiitoare a hoardelor hunice din perioada marii migrații a popoarelor, care au făcut să dispară solide și aparent puternice comunități etnice (cultura Sântana de Mureș-Cernjachov, cultura tumulilor carpatici), provocând groază și dezastru în sud-estul și centrul Europei, măcinând popoare, bulversând paleta etno-demografică a vechilor civilizații, a dus la cel mai amplu proces de aculturație și uniformizare a culturii materiale și spirituale a comunităților din spațiul est-carpatic. Aceste realități sunt reflectate cu multă convingere în informațiile unor istorici ai antichității târzii cum ar fi Zosimos și Priscus Panites. Extrem de prețioasă este amintirea carpo-dacilor, așadar a carpilor amestecați cu dacii, vechii locuitori ai provinciei Dacia⁴², ca și mențiunea despre ausoni-latinofoni de la nordul Dunării (Priscus Panites, 3).

Investigațiile arheologice din ultimii ani completează aceste informații scurte însă extrem de importante ale izvoarelor scrise, demonstrând că în multe zone ale regiunii cercetate s-au păstrat totuși unele insule de mici și, restrânse comunități umane. Descoperirea unor materiale ceramice de tip Sântana de Mureș-Cernjachov, în complexe închise, din perioada medievală timpurie în spațiul est-carpatic și a ceramicii culturii tumulilor carpatici, în locuințe aparținând perioadei de după invazia hunică din nordul Bucovinei, acoperă întrucâtva hiatusul secolului al V-lea, permițând o subredă, dar totuși punte de legătură între civilizațiile a două epoci. Spre aceasta înclină descoperirea și a altor materiale atestate în zonă, cum ar fi fragmentele de plăci de șea în formă de solzi găsite la Sobari (Sorocea)⁴³, fibula cu brațe egale de la Târgșor, catarama cu placă circulară decorată prin poansonare de la Sărata-Monteoru⁴⁴, dar și fibulele arbaletă de tip Praga de la Kodyn I⁴⁵, Teremtzy și Luka Kavetinskaja⁴⁶, toate datate în secolul al V-lea.

Așadar, materialele arheologice din așezările din partea centrală a spațiului pruto-nistrian, coroborate cu unele informații ale izvoarelor scrise, permit să se constate că există destule indicii pentru a aborda într-o lumină nouă problema locuirii autohtone din zona extracarpatică, în secolul al V-lea.

⁴⁰ E. A. Rikman, I. A. Rafalovič, *K voprosu o sootnošenii černjachovskoj i ranneslavjanskoj kul'tur v Dnestrsko-Dunajskom mezhdureč'e*, în *KSIA*, 105, 1965, p. 42-58.

⁴¹ D. Gh. Teodor, *Regiunile carpato-nistriene în secolele V-X d.Hr.*, în *Spațiul nord-est-carpatic în mileniul întunecat*, coord. V. Spinei, Iași, 1997, p. 81-94.

⁴² Alex. Levinschi, *Karpodakas-Zosimos, IV, 34, 6*, în *Tyragetia*, VI-VII, Chișinău, 1998, p. 95-102.

⁴³ Alex. Popa, *Die Siedlung Sobari, Kr. Sorocea (Republik Moldau)*, în *Germania*, 75, 1, 1997, p. 119-131.

⁴⁴ I. Nestor, *La nécropole slave d'époque ancienne de Sărata Monteoru*, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 289-295.

⁴⁵ I. P. Rusanova, B. A. Timoșciuk, *op. cit.*, p. 22, fig. 19; V. D. Baran, *op. cit.*, 1995, p. 192.

⁴⁶ L. V. Vakulenko, D. M. Prichodniuk, *op. cit.*, p. 46.

LES SITES DES Ve-VIIe SIÈCLES DE MOLEȘTI-IALOVENI (LA RÉPUBLIQUE DE MOLDAVIE)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques entreprises dans la localité Molești ont permis la mise à jour d'une couche consistante d'habitation datant du haut Moyen Âge. On y a découvert des habitations, des constructions auxiliaires, des fours à cuire la céramique, des fosses ménagères à riche matériau céramique ayant différentes pièces d'inventaire à usage ménager. Dans le proche voisinage de la localité on a recherché une nécropole médiévale, avec des enterrements d'inhumation. Les couches à matériaux datant de l'époque du haut Moyen Âge des Ve-VIIe siècles n.è. sont représentées par deux habitations à demi-enfouies et deux fosses ménagères. Le Ve siècle est attesté par une fibule découverte dans la couche culturelle. La fibule peut appartenir à l'un des sous-groupes des fibules-arbalète (le groupe Viminacium), dont l'aire de diffusion s'étend du Caucase jusqu'au Danube.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. Habitations (5-6), fosses ménagères (3-4), pierre à moulin et céramique de la localité Molești. 1-2 - de l'habitation 1.
Fig. 2. Plateau (1), fusaïoles (2-3), pierre abrasive (4), fragment de pierre à moulin (5) et polissoir en os (6) de la localité Molești.
Fig. 3. Vases céramiques travaillés au tour (1) et à la main (2) de la localité Molești. 1 - de l'habitation 1; 2 - de la fosse 1.
Fig. 4. Fibule en bronze (1) et vase travaillé à la main (2) de la localité Molești. 1 - de la couche; 2 - de l'habitation 2.
Fig. 5. La carte de la diffusion des cultures du haut Moyen Âge (selon V. Barab, 1995) et des fibules de type Viminacium (selon M. Schulze-Dörlamm, 1986) avec quelques remaniements et augmentations. 1 - culture Prague; 2 - culture Kolocin; 3 - culture Penkovka; 4 - culture Costișa-Botoșana-Hansa et Ipotești-Cândești-Ciurelu.